

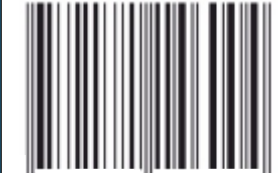
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

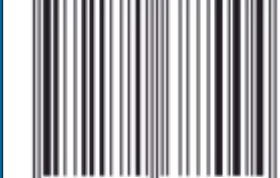
1/2024

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

1/2024

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2024, № 1, yanvar

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023 yil 29 avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, dotsent

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Klichev Qybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS

ANIQ VA TABIIY FANLAR *** EXACT AND NATURAL SCIENCES *** ТОЧНЫЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

Расулов В.Р., Расулов Р.Я., Маматова М.А., Уринова К.К.	Одно-, двух и трёхфотонный линейно-циркулярный дихроизм в моноатомных слоях дихалькогенидов переходных металлов	4
Kengboyev S.A., Safarov N.M., Usmanov I.A., Babajanov J.E.	Sanoat tikuv mashinalari mokisini azotlash va borlash jarayonidan so'ng uning ichki devoridagi harorat kuchlanishi tadqiqi	12
Расулов В.Р., Расулов Р.Я., Насиров М.Х., Уринова К.К.	Матричные элементы одно- и многофотонных межзонных оптических переходов в монослоях дихалькогенидных металлов	20
Qurbonov G'.	Fazoda tekislik hamda to'g'ri chiziq tenglamalarining tatbiqlari	26
Shamsiddinova M.U.	Bir faktorli regressiyaning chiziqsiz hollarida eng kichik kvadratlar usulini qo'llash	37
Тулакова З.Р.	Внутренняя задача Неймана для эллиптического уравнения с тремя сингулярными коэффициентами	42
Rahmatov I.I., Samiyev K.A., Mirzayev M.S.	O'zbekiston iqlim sharoitida 300 kw quvvatga ega tarmoqqa ulangan quyosh fotoelektrik tizimining samaradorlik tahlili	49
Kengboyev S.A., Safarov N.M., Usmanov I.A., Babajanov J.E.	Tikuv mashinalarining moki va moki g'altagiga kimyoviy-termik ishlov berishda issiqlik kuchlanishi va deformatsiyasining tadqiqi	56
Шарипов М.З., Рузиева Д.С., Эргашева Н.М., Зокирова З.М.	Исследование оптических и магнитооптических свойств некоторых слабых ферромагнетиков	61
Niyozov E.D., Norov I.I., Razzoqov H.Q.	Avtoklavlangan yacheykali gazbeton ishlab chiqarish texnologiyasi	66
Бердимуратов Х.Т., Зарипов Р.Х., Абдухалилова М.А.	Нормативные критерии и методы применения подходящей температуры для солода	70
Esanov H.Q., Barotova M.O., Davronova A.O.	Buxoro vohasining tabiiy holda o'sadigan foydali o'simliklari tasnifi	74
Mirzayeva Sh.U., Dilliyeva M.D.	Qishloq xo'jalik mahsulotlarini saqlash texnologiyasi tendensiyalari	79
Qobilov A.M., Ikromova H.S.	Baliqchilik suv havzalaridagi tabiiy ozuqalar va ularning baliqchilikda tutgan o'rni	89
Ikromova M.L., Bo'riyev S.B., Yuldoshov L.T., Karimova M.F.	Buxoro viloyatining qurg'oq va sho'rlangan tuproqlarida g'o'zada xlorellaning qo'llanilishi	94
Жалилов Ш.Н., Бахромов Б.Б., Темирова Г.Ф., Хайруллаева К.А.	Исследование физико-химических свойств мочевино-формальдегидных смол с методом ИК-спектроскопии	98

Shaxriddinov F.F., Ibragimov A.K., Vozorova B.A., Yuldashova R.G.	Oziq-ovqat mahsulotlarini vitaminlar bilan boyitish usullari	103
Бердимуратов Х.Т., Рахмонов Э.К., Абдухалилова М.А., Эркинова Г.У., Шойматова Х.К.	Анализ изменения содержания белка в солоде при замачивании ячменя	110
TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ		
Нигматова Л.Х.	Контрастивная лингвистика в современном языкознании	119
Bobokalonov R.R., Atoyeva G.A.	G'arb tilshunosligida til va nutq bahsi	124
Ataboyev N.B., Abdullayeva N.A.	Inglizcha va o'zbekcha diniy matnlar koprus tahlilida islomiy terminlar va iboralar tadqiqi	129
Bobokalonov R.R., Bekmurodova S.M.	Noverbal nutqning neyropsixolingvistik shartlari va sabablari	133
Bobokalonov O.O., Shamsiyeva U.I., Bekmurodova S.M.	Impact of neuropsycholinguistics on French-speaking society	139
Kuldosheva Sh.O.	Ingliz va o'zbek tillarida pretsedent nomlarning qiyosiy lingvokulturologik tahlili	145
Bobokalonov R.R., Boboqulova M.Sh.	Neyropsixolingvistika: lingvistik shaxsni xarizmalı insonga integratsiyalash	150
Mayliyeva G.B.	O'zbek va ingliz tillarida sifatning semantik xususiyatlari (T.Drayzerning "Baxtiqaro Kerri" asari 2-bobi tahlili misolida)	156
Bafoyeva N.A.	Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani toponimiyasining fonetik, leksik-semantik va so'z qurilishi tahlili	161
Bobokalonov R.R., Nurmatova M.F.	Ayollar nutqining lingvodidaktik xususiyatlari	168
Ruziyeva N.X.	Rate of imposition as the main factor of influencing politeness	176
Qosimova N.F., Safarova Z.Z.	Meaning, inference, and the role of maxims in connection with word stress in pragmatics	181
Sharipova D.Sh.	The place of the symbol in the system of tropics	185
Ummatkulova Ch.A.	Utilizing podcasts to enhance students' listening and speaking skills	192
Rasulov Z.I., Xikmatova Sh.U.	Milliy-madaniy xususiyatga ega til birliklari - ekvivalentsiz leksika va realiyalarni tarjima qilish usullari	198
Xolmuxamedov B.F.	Milliy korpusga bo'lgan ehtiyoj	202
Намозова К.Б.	Тўй маросимлари лексикасининг миллий-маданий хусусиятларининг ўрганилиши	207
Rahmatullayev Sh.N.	O'zlashma so'zlar asosida shakllangan antroponimlar	214
Кахорова N.N.	Reading as psycholinguistic process	218
Холматова В.Н.	Сўроқ тузилмаларнинг коммуникатив мазмунидаги силжишлар	222
Mahmudova N.R.	Gradatsiyaning pertseptiv belgilari konseptual sferada farqlanishi	227
Mehmonova Y.Ch.	Terminologik kollokatsiyalarning xususiyatlari va ularning ishlatilishi	234
Tursunov M.M., Egamova Sh.A.	"Hayot" konsepti yordamida ingliz va o'zbek frazeologik olamini tasvirlash yo'llari	239
Ataboyev N.B.	Korpus lingistikasi: korpus tahlil metodlari yordamida til leksik qatlamining boyishi tadqiqi	244
Valiyeva N.Sh.	Structural aspects of formation and development of chemical terminology	251
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Ражабов Д.З., Жамилова Б.С.	Болалар адабиётининг моҳир тадқиқотчиси	257

БОЛАЛАР АДАБИЁТИНИНГ МОҲИР ТАДҚИҚОТЧИСИ

Ражабов Дилишод Зарипович,

Бухоро давлат университети профессори,
филология фанлари доктори
d.z.rajabov@bukdu.uz

Жамилова Баишора Сатторовна,

Бухоро давлат университети профессори,
филология фанлари доктори
flowergamilova@gmail.com

Аннотация. Мақолада ЎзР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти профессори, ўзбек болалар адабиётишунослигининг етук олими Р. Баракаевнинг илмий фаолияти, тадқиқотчилик йўналишлари, устоз-шогирдлик мактаби, дарслик ва рисолалари ҳақида мухтасар фикр юритилган. Олимнинг XX аср ва истиқлол даври ўзбек болалар шеърляти такомил хусусиятларининг илмий-назарий жиҳатдан ўзига хос белгиларини кўрсатиб бергани, айниқса, Дилишод Ражаб, Абдурахмон Акбар сингари шоирлар ижодининг ўзбек болалар шеърляти такомилдаги ўрни ва ролини кўрсатишига эришгани айрим мисоллар билан далилланган.

Калит сўзлар: тасвир, бадиий, руҳият, туйғу, ҳажвий-юмористик, саргузашт-фантастик, фольклор, сюжет, дoston, алифбо-шеър, юмор.

ИСКУСНЫЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. В статье кратко рассмотрена научная деятельность, научные направления, педагогическое училище, учебники и брошюры Р. Баракаева, профессора Института узбекского языка, литературы и фольклора РАН, зрелого знатока узбекского языка и детской литературы. На некоторых примерах доказано, что учёный показал научно-теоретические особенности развития узбекской детской поэзии в XX веке и периоде независимости, особенно то, что ему удалось показать место и роль таких поэтов, как Дильшад Раджаб и Абдурахман Акбар в развитии узбекской детской поэзии.

Ключевые слова: образный, художественный, психологический, эмоциональный, комически-юмористический, приключенчески-фантастический, фольклорный, сюжетный, эпос, азбука-поэзия, юмор.

EXPERIENCED CHILDREN'S LITERATURE RESEARCHER

Abstract. In the article, the professor of the Institute of Uzbek Language, Literature and Folklore of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan R. Barakaev, a mature scholar of Uzbek children's literature, gives a brief opinion about the scientific activity, research directions, school of mentor-apprenticeship, textbooks and pamphlets. It is proved by some examples that the scientist showed the scientific and theoretical characteristics of the development of Uzbek children's poetry in the 20th century and the period of independence, especially that he managed to show the place and role of poets like Dilshad Rajab and Abdurahman Akbar in the development of Uzbek children's poetry.

Keywords: figurative, artistic, psychological, emotional, comic-humorous, adventure fantastic, folklore, plot, epic, ABC-poetry, humor

Кириш. Ўзбек адабиётшунослиги мустақиллик йилларида қайтадан барқ уриб ўсаётган дарахтга қиёсланса, болалар адабиётшунослигини унинг бақувват бир танаси дейиш мумкин. Истиқлолнинг дастлабки ўн йиллигидаёқ мамлакатимиз тараққиёти учун гоят муҳим аҳамиятга эга бўлган болалар адабиётини ривожлантиришга алоҳида эътибор бериш, мустақил фикрлайдиган шахсларнинг шаклланиши, ҳар қандай китобхонлик, мутолаа маданияти ҳам аввало болаликдан бошланиши таъкидланган эди. Чиндан ҳам умумадабиёт олдида қўйилган муҳим вазифалар унинг таркибий ва ажралмас қисми, ҳатто айтиш мумкинки, бошланмаси болалар адабиёти учун янада муҳим.

Шу маънода, ўзбек болалар адабиёти тарихи ва муаммолари истиклолнинг дастлабки йиллариданок янгича қарашлар асосида ўрганила бошлангани, унинг мавзу-мундарижаси, ғоявий-бадий ифодаси, болалар оламининг руҳияти талқини таҳлилига муносабат зарурлиги асослаб берилгани ҳар жиҳатдан эътирофга сазовор. Мухими, О.Сафаров, С.Матчонов, Қ.Қахрамонов бошчилигидаги катта қарвон сафида ўзбек маърифатпарварлик адабиёти, адабий алоқалар ва таржимашунослик, хусусан, ўзбек болалар адабиёти йўналишларида 10 дан ортиқ монография ва рисолалар, 300 га яқин илмий ва илмий-оммабоп мақолалари, 60 дан ортиқ республика ва 20 дан ортиқ хорижий анжуманларда илмий маърузалар билан иштирок этиб келаётган профессор **Р.Баракаевнинг** алоҳида ўрни борлигидир.

Олим хали мустақиллик арафасидаёқ ўзбек болалар адабиётига янги нигоҳ билан қарашни бошлаб берди десак янглишмаймиз. Айниқса, болалар адабиётшунослиги учун Навоий асарларининг таҳлили, табдили янги воқелик бўлганидан, мумтоз адибларнинг асарларидан “Боболардан болаларга” (1988) тўпламини, Убайд Зоконийнинг “Мушук ила сичқон қиссаси” (1988), Ҳамза Ҳакимзоданинг “Ақл чироғи” (1989) кабиларни нашрга тайёрлаган эди.

Мустақиллик арафасида мумтоз болалар китобхонлиги намуналари, яъни Октябрь тўнтаришигача бўлган давр ижодкорларнинг асарлари, жаҳид маърифатпарварларининг дарсликларига киритилган жуда кўп ҳикоятлар, форс ёки рус тилидан қилинган таржималар ўрганилмай келаётган эди. Олим ана шу таржималарни қиёсий ўрганиш, дарсликлардаги таржима асарларни эса аслият билан солиштириш орқали қиёсий адабиётшунослик ва таржимашунослик бўйича ҳам изчил тадқиқотлар олиб борганини англаш мумкин.

Мухими, болаларга мўлжаллаб ёзилган бу адабий эртақлар XIX аср охиридан бошлаб ўзбекчага таржима қилиниб келиши ўзбек болалар адабиётининг шаклланишида ҳам муҳим аҳамият касб этгани, бу таржималар туфайли ўзбек адабиётида ҳам адабий эртақлар мустақил жанр сифатида пайдо бўлиб, уларни ўрганиш ҳам кенг тус олгани асосланади.

Асосий қисм. Шундан кейин Р.Баракаевнинг “Жонажоним, шеърият” (1997), “Ўзбек болалар адабиёти ва Абдулла Авлоний ижоди” (2004), ҳаммуаллифликда чоп этилган “Турсунбой Адашбоев феноменига бир назар” (2014; қайта нашр: 2017); “Бадиий тасвир маҳорати” (2021) сингари монографиялари илм аҳли – адабиёт муҳибларига манзур бўлди. Ҳатто “Жонажоним, шеърият” китоби ЎзР давлат Матбуот қўмитасининг “Болалар учун ёзилган энг яхши асарлар” танлови ғолиби ҳам бўлди. О.Сафаров ҳамда Б.Жамилова билан ҳамкорликда тайёрланган “Болалар адабиёти” дарслиги (2019; қайта нашрлар: 2021; 2022) бир неча йилдирки, олий ўқув юртларида дарслик сифатида ўқитиб келинаётган бўлса, Р.Баракаев томонидан сўнгсўз ва луғатлар билан нашрга тайёрланган Абдулла Авлоний қаламига мансуб “Мухтасар тарихи анбиё ва тарихи ислом” асари “Абдулла Авлоний ҳаёт ва ижоди” модулини талаба-ёшларга ўргатишда қўшимча манба сифатида фойдаланилмоқда.

XX аср ўзбек болалар адабиёти ўзига хос салмоққа эга ва унинг янги тарихи ҳам эътирофга лойиқ. Болалар адабиётшунослигининг фидойиси Раҳматулла Баракаевнинг Ғ.Ғулом, Қ.Муҳаммадий, З.Диёр, П.Мўмин, С.Барноев, Т.Адашбоев, А.Обиджон, М.Аъзам сингари болалар шоирларининг ҳаёти ва ижоди, бадиий олами таҳлилига бағишланган адабий портрет ҳамда мақолалари бу фикрни тўла асослайди.

Адабиёт ҳар бир авлод тафаккурига янгича ифор бера олиши билан ҳам абадиётга хизмат қилади. Айтайлик, Қуддус Муҳаммадий XX аср ўзбек болалар шеъриятини мавзу - мундарижа ҳамда жанрий хилма-хиллик билан бойитган шоир. Унинг ижоди ўтган асрнинг 30-йилларидан, то янги аср бўсағасига қадар кенг қамровли шакл ва тамойил касб этди. Ўтган давр мобайнида шоир шеърларини боғча боласидан тортиб, мактабни тамомлаётган ўспиринларгача бирдек, севиб ўқиди, қўшиқ қилиб қуйлади. Қ.Муҳаммадийнинг алоҳида чоп этилган шеърий тўпламлари, эртақ-дostonларидан ташқари, биргина мактаб дарсликларига киритилган асарларининг ўзиёқ, унинг болалар учун бардавом шеърлар ёзганидан далолат беради. Шоир шеърлари мустақиллик болаларининг ҳам ардоқли асари. Шунга яраша, ижодкор бадиий оламининг талқини ўзининг янги кирралари билан тўлишиб бориши бугуннинг эҳтиёжи.

Ҳақиқатан, болалик мўъжизаларга бой, бу ажойиботларни ёзиш, бадиий акс эттириш қалби булоқ сувидай покиза, кўклам гиёҳларидай суюмли инсонларга насиб этишини рад этиб бўлмайди. Ана шу “ғаройиб салтанат” пойдеворида бир аср илгари А.Авлоний, Ҳ.Ҳ.Ниёзий, Бехбудий ва Фитрат ғишт қўйган бўлса, С.Айний ва Элбеклар, Ҳ.Олимжон, Ғ.Ғулом, Қ.Муҳаммадий, С.Жўра каби устоз санъаткорлар ўз асарлари билан мустаҳкам устун бўлган; ўзбек адабиётининг етуқ яловбардорлари болалар ва ўсмирларга бағишланган шеърлари ҳамда романлари билан унинг юксалишига сабаб бўлишган. Натижада, XX аср ўзбек болалар адабиёти ўз салафларига эга бўлди. Чиндан ҳам

Ҳошимжону Ақромжон, Орифжон ва Зафар, ёки Аламазону Мешполвонлар ёрқин, типик характерлардир. Уларни истаган маҳалла, гузар, шаҳару қишлоқда учратиш мумкин. Айни пайтда бу қаҳрамонлар одоб ва тарбиясига кўра, соддадил ва тиришқоқлиги, ўқиш ва ўрганишга, кашфиётлар яратишга иштиёқмандлиги, ниҳоят, қалби эзгуликка лиммо-лим тўлаллиги билан жаҳондаги тенгдошларига ўрнатқ бўла олиши аён. Болалар адабиётшуноси ана шу жиҳатларнинг барчасини ва умуман, ўзбек болалар адабиётининг тадрижий тараққиёти, жанрий такомиллиги, мавзуси, қаҳрамонлар характери ҳам ёш авлод тафаккурига монанд янгиланиб боришини ўз тадқиқотларида асослаб келмоқда.

Мустақилликнинг сўнгги ўн йилликларида болалар адабиётининг бадиий жиҳатдан юксак намуналарига кенг эътибор қаратилиши, янги аср кичкинтойларининг кизиқишлари, руҳий, маънавий олами, уларнинг ижтимоий ҳаётга муносабати масалалари акс этган асарлар таҳлили орқали ўқувчиларда ахлокий-маърифий, ижтимоий-сиёсий тарбияни шакллантиришга аҳамият берилётгани ҳам эҳтиёж зарурати ҳисобланади. Ҳозирги адабий жараёнда болалар асарларининг жаҳон болалар адабиёти билан бўйлашаётган қирраларини очиб беришга кизиқиш ортаётгани ҳам шу маънода эътирофли. Янги давр болалар адабиётида поэтик тафаккур эврилишларини оҳорли фикрларда, услуб ва йўналишларда бошлаб берган С.Барноев, Э.Маликов; кичкинтойлар ва болалар феъл-атворидаги характер хусусиятларнинг ҳажвий-юмористик, саргузашт-фантастик ифодаси етакчилик қилган Х.Тўхтабоев, Анвар Обиджон; болалар ва ўсмирларнинг мураккаб руҳият манзараларининг теран аксини кўриш мумкин бўлган ҳамда табиат ва жамият муаммоларини маънавий-фалсафий жиҳатдан кенқамровли акс эттирган М.Аъзам, Анвар Обиджон, Т.Адашбоев ижодига бағишланган тадқиқотлар фаоллашаётгани, забардаст олимларнинг бу хизматлари чинакам эътирофга лойиқ, албатта. Зотан, Раҳматулла Баракаевнинг яратган илмий мактаби ва етук тадқиқотчилик маҳорати шу йўналишда ҳам салмоқли натижаларга эга. Аввало устознинг шогирдлари амалга оширган тадқиқотларининг ўзи таъкидга лойиқ. Жумладан, учинчи минг йилликнинг ушбу чорагида олим ўнлаб шогирдлари билан ўзбек болалар адабиётининг юқорида таъкидланган назарий муаммолари устида иш олиб борди. Айниқса Б.Ашуровнинг “Турсунбой Адашбоевнинг поэтик маҳорати” (2009), Д.Ҳолиқованин “Ҳозирги ўзбек шеърятда фольклор анъаналари ва бадиий маҳорат” (2012) мавзуларидаги номзодлик ҳамда Д.Тўраеванин “Қудрат Ҳикматнинг бадиий маҳорати” (2018), З.Маматалимовнинг “Анвар Обиджон шеърятининг бадиий-маърифий хусусиятлари” (2021), Ж.Лутфуллаевнинг “Ўзбек болалар адабиёти романчилигининг тараққиёт тамойиллари ва Х.Тўхтабоев ижоди” (2022), Ш.Мусаеванин “XX асрнинг охириги чораги ва XXI асрнинг I чорагида ўзбек болалар насри тараққиёти ва Носир Фозилов ижоди” (2023) мавзусидаги (PhD) диссертациялари айни масаладаги муҳим натижалар сифатида таъкидга лойиқ. Устознинг шогирдлари билан республикаимиз болалар адабиётшунослиги ва ижодкорлигига кўшган ана шу улкан ҳиссасининг ўзиёқ ўз соҳасининг билимдони, жонкуяр ва заҳматкашлигини намоян эта олади. Қолаверса, олим болалар асарларини типик ва концептуал, ёзувчи маҳорати, бадиий олами, макон ва замон, адабий тур ва жанр нуқтаи назаридан ўрганиш, яъни жаҳон ва умумидабиёт ўлчовида таҳлил қилиш эҳтиёжини асослайди. Айни пайтда қаҳрамон характерини ёритишнинг анъанавий ва модерн усуллари эътиборни қаратади.

Олим истиқлол даври ўзбек болалар адабиётшунослигининг далил қад ростлаши, кўркам бўй-бастида Р.Баракаев феномени забардаст олимлар қаторида кўзга ташланади. Олим болалар адабиёти йўналишида олиб борилган долзарб мавзулардаги тадқиқотларга илмий раҳбарлик қилиш билан бирга, билимдон ва талабчан адабиётшунос сифатида қатор таҳлилий-тадқиқий рисоаларни илмий жамоатчиликка тақдим этди.

Р.Баракаевнинг болалар адабиётини синчков кузатувчиси сифатида кичкинтойлар шеърятдаги шаклий, услубий изланишларга диққатини қаратгани бежиз эмас. Абдурахмон Акбар ижодига мансуб “Шоир дадам ҳақида шеърӣ ҳикоялар” деб номланган туркуми шу маънода алоҳида эътиборга сазовор бўлган. «Армон уясимиш дадамнинг қалби. Дадамнинг қалбида кулармиш севинч. Дадамнинг қалбида уммон бор эмиш. Бор эмиш дадамнинг қалбида илинж. Ёзган уч-тўрт шеърӣ дадам қалбининг топган қувончию озори эмиш. Дадамнинг юраги дунё кўрмаган сонсиз фикрларнинг мозори эмиш...”

Р.Баракаев, аввало, бундай ҳикоялаш услубини мумтоз адабиётимиздаги сажъ (қофияли наср) билан қиёслайди. “Ички қофияланишга уйғун бўлган сўз такрорлари, – деб ёзади у, – ушбу туркумга мансуб шеърӣ ҳикояларнинг шаклан ва мазмунан мукамаллигини таъминлайди. Бундай тасвир услубини аслида шеърӣ шаклга сиғмаган фикрлар уммони деб ҳам аташ мумкин”. Олим шоирнинг “Дадамнинг фикри”, “Ари”, “Супача”, “Дадамнинг ҳазили” каби ижод намуналарини ҳам “шеърӣ ҳикоя” тарзида тавсифлаб, “мағзи тўқ фикр сажъ йўсинида ҳикоя қилинган ва улар ҳам ёш китобхон қалбида бадииятга ошнолик ҳиссини уйғотишга хизмат қилади”, – деган хулосага келади.

Рост, мазкур йўналишдаги шеърлар кейинчалик яратилган кўплаб тадқиқотларга манба бўлиб хизмат қилмоқда. Аммо, такрорлаш жоизки, илк қадам кўп жиҳатдан асосий манба бўлиб хизмат қилади. шунга кўра, рисолада Абдурахмон Акбарнинг болалар адабиётимиз учун янги ҳодиса ҳисобланган рақамли ва сонли шеърларининг таҳлили эътиборга сазовор.

Ҳа, ҳамма гап ўқувчининг ана шу янгиликка муносабатида. Буни эса даставвал нуқтадон олим илғайди. Чунки “икки энлик”иборасидаги “икки” сўзини рақам билан ёзиб, ўзгача ифода, ғайритабиий шакл яратишга эришган шоирнинг инкишофидан боланинг ўзига хос завқ туя олгани, ҳарф ва рақамдан ташкил топган янгича ифодалар завқовар аҳамиятга эгаллигини англата олиш адабиётшунослик учун муҳим.

Р.Баракаевнинг илмий фаолиятида алоҳида болалар шоирларининг бадиий олами, ижоди монографик ўрганиш ҳам етакчилик қилади. Олим Т.Адашбоев, Анвар Обиджон бадиий оламини шогирдларига диссертацион мавзу қилиб бериш, ҳаммуаллифликда мақола ва рисоалар чоп этиш орқали тадқиқ этган бўлса, Абдурахмон Акбар, Дилшод Ражаб шеърлари бўйича алоҳида рисоалар яратган. Айниқса, Дилшод Ражаб ижодига бағишланган “Бадиий тасвир маҳорати” рисоласида ўзбек болалар шеърлятида юзага келган кейинги поэтик янгиланишлар, шаклий ва услубий изланишлар умумлаштирилган.[1]

Р.Баракаев Дилшод Ражаб шеърлари таҳлилида ўзига хос йўлдан боради: кўпчилик эътиборидан фориг бўлган қирраларга диққатини қаратади. Айтайлик, шоирнинг “Ўзбек” ва “Отанинг боғи” шеърда кўлланган бадиий санъатлар орқали ёш қаҳрамоннинг ўзлиги, халқи ва отаси яратган боғнинг афсонавий Эрам боғига қиёслаб ғурурланиши чиндан янги воқелик. Ёки, шоирнинг шаклий ўхшашлик асосида манзара яратиши “Танбех” шеъри орқали асосланган, “Хас-хашак тўплашда ишлатиладиган Хаскашни биров ушлаб турмаса, ерга йиқилиб тушади, – изоҳлайди олим. – Ижодкор ана шу табиий ҳолатдан жонли манзара яратган (Дарров чўзилиб олиб Ётганинг не, Хашхашак?). Белкуракни эса, ерга санчиб кўйсангиз, хоҳлаганча тикка тураверади (шоир айтмоқчи, чарчаш нималигини билмайди). Ушбу ташқи кўриниш – ҳолат ижодкорнинг ўзига хос манзара яратишига сабаб бўлган”. Чиндан ҳам шеърнинг сўнгги сатри тикка турган белкуракнинг ҳарфлардан ясалган суврати шу тасвирни реаллаштиради.

Олимнинг тадқиқот усулига хос муҳим жиҳат унинг ҳар бир назарий масалани ўрганишда тарихий-адабий жиҳатдан кенгқамровли ёндашишидир. Дилшод Ражаб нинг алифбо-шеърлари таҳлили жараёнида Р.Баракаев бу жанр тарихига ҳам эътибор қаратади. Бу жанр тараққиёти ҳам аввало янги алифбо қабул қилинишига бевосита алоқадорлигини таъкидлаб, Султон Жўранинг “Ҳарфлар паради” алифбо-шеъри XX асрнинг 30-йилларида лотин ёзувидан кирилл алифбосига ўтиш даври маҳсули экани, Т.Адашбоевнинг “Топишмоқли алифбе”, Дилшод Ражабнинг “Алифбо: ўқи, ёдла, ёз, бўя, болажон”, К.Турдиеванинг “Алифбо оламига қувноқ саёҳат” сингари китобчалари эса XX асрнинг 90-йилларида лотин ёзувига асосланган ўзбек имлосига ўтиш даврида юзага келгани кабилар соҳа тадқиқотчилари учун ҳам зарур манба ҳисобланади. Олим бу маълумотларни шунчаки санаб ўтмайди, албатта. Дилшод Ражаб яратган алифбо-шеърларнинг ўзига хослигини кўрсатиш учун уларни қиёсий таҳлил қилади. Дилшод Ражаб “Алифбо”сидаги ҳарфларга бағишланган шеърлар воқеабандлиги, тасвир изчиллиги билан ажралиб туришига эътибор қаратади:

Чигиртка зўр чолғувчи,
Чалар куй чарчамасдан.
Чирилдоқлар жўр бўлиб
Чириллар ҳар тарафдан.
Чир айланиб ўйнайди
Чиройли капалаклар,
Чапак чалиб қувнайди
Чамандаги чечаклар.

Шоир яратган ана шу сахна ўйини кичкинтойлар учун завқовар бўлишдан ташқари “Ч” ҳарфига алоқадор сўз бойлигини ўндан ортиқ сўз билан бойитиш олим эътирофи учун асос бўлган. Шу каби шоирнинг табиат мавзусидаги оҳорли ташбеҳлари ҳам олимнинг таҳлилларида намоён бўлади.

“Болалар адабиёти, – деб ёзган эди Н.Фозилов, – нозик адабиёт. Болалар адабиёти биз билган катталар адабиётининг боши... Болалар ёзувчилари ўз асарлари билан катта адабиётга бошловчи дарғалар. Бу адабиёт – ҳурматталаб адабиёт, эъзозталаб адабиёт... Боланинг кўнгли ҳам шундай. Уни синдириб бўлмайди. Унга ҳамиша эътибор даркор. Шундагина унинг кўнгли тўлиб ўсади. У – меҳрталаб. Шундагина у муҳаббатингиз мевасига айланади, изингизни босади”.

Хулоса. Р.Баракаев истиқлолдан илгари ва истиқлол даври ўзбек болалар адабиётини изчил ўрганиш оқибатида “Ўзбек болалар адабиёти истиқлол даврида нималарга эришди?” деган саволга асосли жавоб топади: болалар адабиётимиз ўз табиий ўзанларига қайта бошлагани, мактаб дастурларига “Одобнома” фани киритилиши, янги дарслик ва ўқув қўлланмалардан Кайковуснинг “Қобуснома”, Шайх Саъдийнинг “Гулистон” ва “Бўстон”, Навоийнинг “Ҳайрат ул-аброр”, Хожанинг “Мифтоҳ ул-адл” ва “Гулзор”, Авлонийнинг “Туркий Гулистон ёхуд Ахлоқ” асарларидан олинган парчалар мустаҳкам ўрин эгаллаши олимнинг ҳақли эътирофига сабаб бўлади. Бундан ташқари, янги дарслик ва ўқув қўлланмаларини тузишда бугунги болалар адабиётимизнинг етакчи намояндлари асарларига алоҳида эътибор берилганлиги, халқимизнинг кўп минг йиллик маънавий, адабий, диний кадриятларини қайта идрок этила бошлагани кабилар ҳақиқатан янги давр, янги адабиёт маҳсулидир. Бу эса ўз навбатида Раҳматулла Баракаев ва у сингари фидойи олимларнинг саъй-ҳаракатлари, кўриб ўтилган илмий-танқидий, таҳлий, тарихий-адабий манбаларни ўрганиб, қайта жон ато этгани, навқирон авлодлар учун тирилтириб берганлиги шарофатидир. Зотан, Р.Баракаевнинг ўзи ҳам олий ўқув юртларида ўқитиладиган, 2019, 2021, 2022 йилларда марказий нашрларда чоп этилган “Болалар адабиёти” дарслигининг муаллифларидан биридир.

Етмиш ёшни қаршилаётган Раҳматулла Баракаев айнаи кучга тўлган, шогирдларга устозлик қилиш, болалар адабиётшунослигидаги янги, ечимини кутаётган мавзулар, муаммолар тадқиқига бағишланган сермахсул ижоди билан кўпчиликка ибрат ва ўрнак бўлаётир.

АДАБИЁТЛАР:

1. Баракаев Р. *Бадиий тасвир маҳорати [Матн]: / Р.Баракаев, Э.Очилов. – Тошкент: Muharrir nashriyoti 2021. – 48 б.*

2. Jamilova B.S. and Qahhorova M.Y. *Bolalar detective nasrida o'smirlar ruhiyati tasviri// International scientific methodical journal, ISSN 2181-1709(P), 2181-1717(E) , 2020,1. <http://interscience.uz/>.*

3. Jamilova B., Qahhorova M. *Comparative interpretation of the characters in English and Uzbek novels. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. 27, Issue 2. – Australia, 2021. DOI: 10.47750/cibg.2021.27.02.169 .*

4. Jamilova B., Nuriddinova Sh. *The spiritual description of adults in uzbek children's prose-the place of literary psychologism. Academicia: An international multidisciplinary research journal. Vol. 11 Issue 1, January. – Indiya, 2021. Impact Factor: SJIF 2021 = 7.492.*

5. Jamilova B. *Poetical treatment of conception of time. International scientific and practical conference world Science Proceedings of the conference —Scientific issues of the modernity¹. Vol.III. Rost Publishing Dubai, 2015.*

6. Жамилова Б. *Истиқлол даври ўсмирлар қиссаларининг жанрий, бадиий-композицион хусусиятлари. Таълим ва инновацион тадқиқотлар (Образование и инновационные исследования), 2021, – № 7.*

DIVING INTO MEANING: A THOROUGH EXPLORATION OF TED HUGHES'S "THE THOUGHT FOX"

Kurbonova Nodira Rozikovna,

PhD, associate professor of Bukhara State University

n.r.qurbonova@buxdu.uz

Ikromova Nozima Ilhomovna,

Master Student of Bukhara State University

n.ikromova@buxdu.uz

Abstract. This article delves into Ted Hughes' "The Thought-Fox," exploring its rich symbolism and metaphorical landscape. Hughes employs the fox as a symbol for the poet's creative imagination, unraveling the mysterious and transformative nature of the artistic process. The analysis encompasses the symbolism of the forest, pen, page, clock, night, and eyes, providing a nuanced understanding of the poet's journey from emptiness to creation. The article invites readers to reflect on the parallel between the poet's experience and their own moments of inspiration, celebrating the unpredictable beauty of creativity and the delicate balance between capturing wild thoughts and giving them structured form. Hughes' poem becomes a profound exploration of the intricate dance between the mind and the act of creation, offering readers a vivid image of the artist's journey in bringing inner worlds to life.

Keywords: symbolism, metaphorical landscape, creative imagination, vivid image, inner world, transformative, understanding, reflection, parallel, inspiration.

ПОГРУЖЕНИЕ В СМЫСЛ: ТЩАТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ КНИГИ ТЕДА ХЬЮЗА «МЫСЛЯЩИЙ ЛИС»

Аннотация. Эта статья углубляется в произведение Теда Хьюза «Мыслящий Лис», исследуя его богатый символизм и метафорический ландшафт. Хьюз использует лису как символ творческого воображения поэта, раскрывая загадочную и преобразующую природу художественного процесса. Анализ охватывает символику леса, пера, страницы, часов, ночи и глаз, обеспечивая тонкое понимание пути поэта от пустоты к творению. Статья предлагает читателям задуматься о параллелях между опытом поэта и моментами их собственного вдохновения, прославляя непредсказуемую красоту творчества и тонкий баланс между улавливанием диких мыслей и приданием им структурированной формы. Стихотворение Хьюза становится глубоким исследованием сложного танца между разумом и актом творения, предлагая читателям яркий образ пути художника по воплощению внутренних миров в жизнь.

Ключевые слова: символизм, метафорический пейзаж, творческое воображение, яркий образ, внутренний мир, преобразующий, понимание, отражение, параллель, вдохновение.

MA'NOGA SHO'NG'ISH: TED XYUZNING "FIKR-TULKI" NI CHUQUR O'RGANISH

Annotatsiya. Ushbu maqola Ted Xyuzning "Fikr-tulki" asarini tahlil qilib, uning boy ramziyligi va metaforik landshaftini o'rganadi. Xyuz tulkidan shoirning ijodiy tasavvurining timsoli sifatida foydalanadi, badiiy jarayonning sirli va o'zgaruvchan tabiatini ochadi. Tahlil o'rmon, qalam, varaq, soat, tun va ko'z timsolini qamrab olgan bo'lib, shoirning bo'shliqdan ijod sari bosib o'tgan yo'li haqida nozik tushuncha beradi. Maqola o'quvchilarni shoirning tajribasi va o'zlarining ilhomlanish lahzalari o'rtasidagi parallellik, ijodning oldindan aytib bo'lmaydigan go'zalligini va vahshiy fikrlarni qamrab olish va ularga tizimli shakl berish o'rtasidagi nozik muvozanat haqida fikr yuritishga taklif qiladi. Xyuzning she'ri ong va ijod akti o'rtasidagi murakkab raqsning chuqur izlanishlariga aylanib, o'quvchilarga rassomning ichki olamlarni jonlantirish yo'lidagi sayohatining yorqin tasvirini taqdim etadi.

Kalit so'zlar: ramziylik, metaforik landshaft, ijodiy tasavvur, jonli tasvir, ichki dunyo, o'zgartiruvchi, tushunish, aks ettirish, parallel, ilhom.

Introduction. Ted Hughes has emerged a major English poet during the last thirty years. He was an English poet and children's writer. Critics routinely rank his as one of the best poets of his generation. Hughes was British poet Laureate from 1984. Hughes earlier poetic work is rooted in nature and in